

UVOD

Za vrijeme krize u području gospodarskog poslovanja često susrećemo mjenicu kao sredstvo osiguranja i plaćanja u osiguranju. Poslovanje s mjenicom je financijska djelatnost s kojom se poslovni subjekti, osobito kod financijskih transakcija u kreditnim i drugim financijskim poslovima, često susreću.

Mjenica je vrijednosni papir koji izaziva pažnju nositelja gospodarskih i drugih aktivnosti, a osobito kod financijskih transakcija te se javlja i kao sredstvo plaćanja i kao sredstvo osiguranja plaćanja. Mjenica je vrlo jednostavno sredstvo koje cirkulira iz jednog mjesta u drugo, iz jedne države u drugu, mijenjajući pritom vlasnika i izvršavajući jednu od spomenutih uloga. Mjenica se pojavljuje u poslovnoj praksi više od 700 godina. Njezin pravni i gospodarski značaj je velik, a u kontekstu činjenice da omogućuje brzo i efikasno obavljanje financijskih transakcija i osigurava relativno brzu naplatu ako pravosudni sistem radi u skladu s načelima mjeničnog poslovanja.

Ogroman gospodarski značaj mjenice stvorio je potrebu za pravnom regulativom ove materije na nacionalnom i međunarodnom planu. Mjenične zakone susrećemo već u 19. stoljeću u pojedinim državama.¹

Na nacionalnom području poslije Drugog svjetskog rata u bivšoj FNRJ donesen je Zakon o mjenici 1946. godine², koji je izrađen na bazi spomenutih Ženevskih konvencija o mjenici, a koje su donesene na međunarodnoj konferenciji u Ženevi 1930. godine.³

Nakon raspada SFRJ neke od novo-nastalih država su donijele nove zakone o mjenici⁴, osim u Sloveniji gdje je ostao na snazi Zakon o mjenici iz 1946.g.⁵

Budući da se Zakon o mjenici temelji i na Ženevskim konvencijama o mjenici, samo poslovanje s mjenicom se u osnovi ne razlikuje od poslovanja s mjenicom u državama bivše SFRJ pa i u državama koje su potpisale ženevske konvencije.⁶

¹U postupku unifikacije mjeničnog zakonodavstva treba upozoriti na aktivnosti Udruženja za unifikaciju mjeničnog prava osnovanog 1852. godine, Udruženja za međunarodno pravo i Instituta za izjednačenje privatnog prava sa sjedištem u Rimu. Prvi praktični koraci na unifikaciji bili su učinjeni na međunarodnoj konferenciji u Haagu 1910. i 1912. godine donošenjem Haškog mjeničnog regelmana. Proces unifikacije bio je zaustavljen u toku Prvog svjetskog rata. Posebni značaj za unifikaciju mjeničnog prava imaju Ženevske konvencije o mjenici donesene u Ženevi 1930. godine koje je potpisala i Kraljevina Jugoslavija, a Republika Hrvatska je preuzela obveze iz spomenutih konvencija kao pravni sljednik.

²Službeni list FNRJ, broj 104/1946.

³Ženevske konvencije sadrže tri međunarodne konvencije i to: Konvencija o jednoobraznom mjeničnom zakonu, Konvencija o sukobu zakona u materiji mjenice i Konvencija o taksama u oblasti mjenice (Službene novine Kraljevine Jugoslavije br. 24-IV od 31.01.1935.). Vidi detaljnije: Šime Ivanjko, Zakon do imenici s komentarjem, GV, Ljubljana 2001, str.29. Milan Škerl, Menično pravo, Ljubljana 1922, str. 77.

⁴U Hrvatskoj je donesen Zakon o mjenici, pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 74/94 i 92/10.

⁵Republika Slovenija nije donijela novi zakon o mjenici te se primjenjuje, na osnovu Ustavnog zakona o ostvarivanju temeljne ustavne povelje o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije, Zakon o mjenici iz 1946 (Službeni list FNRJ br.104/1946.

⁶Pregled primjene mjenice u članicama EU može se naći u Uwe Jahn, Bills of exchange- a guide to Legislation in European Countries, Center marketing, Ljubljana 1995.

U ovom prilogu je ukazano na neka aktualna pitanja bjanko mjenice koja se primjenjuje u praksi uz jasno upozorenje da se bjanko mjenica može zloupotrijebiti kako na štetu dužnika tako i na štetu vjerovnika.

Zakon mjenici iz 1946. godine kojeg je donijela Federativna Demokratska Republika Jugoslavija na osnovu Ženevskih konvencija o mjenicama iz 1930. godine primjenjuje se s vrlo malim redakcijskim izmjenama i dopunama u svim državama bivše Jugoslavije. Navedeni zakon posredno sadrži nekoliko odredaba o bjanko mjenici iako se upravo ta mjenica u praksi pojavljuje u mnogim pravnim poslovima na tržištu. Normativno uređenje bjanko mjenice je vrlo oskudno.

Iako su Ženevske konvencije pokušale unificirati mjenično pravo u svim aspektima, ipak im to nije uspjelo kod bjanko mjenice. Također UNCITRAL-ova konvencija koja se odnosi na međunarodnu mjenicu nije dala odgovore na sva pitanja poslovanja sa bjanko mjenicom.⁷

Pojam mjenice

U pravnoj teoriji i praksi postoje pokušaji definiranja mjenice iako ona nema definicije u samom zakonskom propisu. Osobito je sporan pojam bjanko mjenica jer navedeni pojam nije točan, budući da bjanko mjenica nije mjenica već papir koji će tek postati mjenica ako se ispuni u skladu sa zakonom. Ovdje ćemo pokušati inicirati neka pitanja i dati odgovore u vezi s problemima koji nastaju u poslovanju s mjenicom, a posebno sa bjanko mjenicom koja je najviše prisutna u praksi mjeničnog poslovanja. Ukratko ćemo prikazati povijesni razvoj mjenice, pravna načela mjeničnog prava i detaljnije posvetiti pozornost ispunjavanju mjenice i ostvarivanju prava iz mjenice iz koje se može ostvariti pravo te kada se radi o potpuno ispunjenoj mjenici.

Zakon o mjenici (u nastavku; ZM) nema izričitih posebnih odredaba o bjanko mjenici. Posredno se na bjanko mjenicu primjenjuje stavak 2. članka 16. ZM koji predviđa mogućnost izdavanja mjenice koja u vrijeme izdavanja nije bila potpuna. Za bjanko mjenicu je bitno da ju je potpisao trasant trasirane mjenice odnosno izdavatelj vlastite mjenice. Bjanko mjenica nije mjenica iz razloga što ne sadrži bitne sastojke. Bjanko mjenica postaje mjenicom tek kada ovlaštena osoba ispuni mjenični sadržaj. To znači da kod izdavanja bjanko mjenice izdavatelj, odnosno trasant, mora ovlastiti imatelja bjanko mjenice da ispuni potrebni sadržaj mjenice i tako bjanko mjenicu mijenja u mjenicu kao vrijednosni papir. Bjanko mjenica se često puta upotrebljava u poslovnoj praksi samo zbog toga što izdavatelj ili trasant ne može ispuniti mjenicu zbog nepoznavanja određenih podataka, odnosno činjenica koji se kod potpisivanja mjenice unose u mjenicu. Imatelj bjanko mjenice na osnovi ovlaštenja kojeg je dobio od trasanta odnosno izdavatelja će u pravilu ispuniti mjenicu u onim dijelovima u kojima ona nije ispunjena, a sve u skladu sa dogovorom postignutim prilikom izdavanja mjenice.⁸

Bjanko mjenica se u pravilu izdaje radi osiguranja potraživanja. Mjenica koja je samo djelomično ispunjena, a imatelj nema posebnog ovlaštenja da je ispuni, ne smatra se bjanko mjenicom već ništavom mjenicom. Bjanko mjenica se može čak i indosirati, iako to nije preporučljivo, budući da u pravilu imatelj mjenice ne može prenijeti putem mjeničnog prava indosiranjem ovlaštenje za ispunjenje na svog nasljednika, osim ako to izričito nije dogovoreno s izdavateljem odnosno trasantom mjenice. Osnovni problem, koji se pojavljuje kod bjanko mjenice jest način i pravilni postupak ispunjenja bjanko mjenice sa podacima koji su bili dogovoreni između imatelja mjenice i

⁷ UNCITRAL-ova konvencija donesena je kao model mjenice i još nije stupila na snagu iz razloga što je još uvijek nije ratificiralo prvih deset država. Vidi detaljnije Šime Ivanjko, *Međnarodna (Uncitralova) mjenica, Podjetje i delo*, br. 3/1993, stran 218 i 219.

⁸ Eberhard Gaupp-Wagener, *Blankowechsel und Blankoaccept im Deutschen Wechselrechte*, Berlin SW, J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung, 1898, str. 18-19.

trasanta odnosno izdavatelja. Trasant odnosno izdavatelj mjenice ima uvijek pravo prigovora da mjenica nije pravilno ispunjena, odnosno da je ispunjena protivno zaključenom sporazumu o izdavanju mjenice i takav prigovor će sud uvažiti ako se podnese neposredno protiv imatelja mjenice koji je istovremeno i vjerovnik iz osnovnog posla. Međutim, ako je imatelj mjenice indosirao mjenicu na novog indosatara koji je naknadno ispunio mjenicu protivno postojećem sporazumu, povreda ovog sporazuma ne može se prigovoriti imatelju mjenice, osim ako je indosatar stekao mjenicu zlonamjerno ili ako je pri stjecanju mjenice postupio velikom nepažnjom. To znači da kod bjanko mjenice treba u poslovnoj praksi spriječiti prijenos mjenice na treću osobu. To se postiže sa zabranom prijenosa, upisivanjem klauzule „ne po naredbi“ čime mjenica postaje rekta mjenica. Zbog toga se preporučuje u praksi da se bjanko mjenica izdaje samo pod uvjetom klauzule „ne po naredbi“ iz razloga što se time štiti izdavatelj mjenice odnosno trasant koji može podnijeti prigovor ispunjenja mjenice protivno ovlaštenju za ispunjenje mjenice ako je imatelj mjenice stranka iz osnovnog posla. Međutim, ako je imatelj mjenice koju je bilo moguće prenijeti indosirao istu kao bjanko mjenicu ili nepravilno ispunjenu mjenicu, onda je mjenični dužnik dužan isplatiti iznos koji je upisan u samoj mjenici trećoj osobi iz razloga što dužnik u tom slučaju ima ograničene mogućnosti podnošenja prigovora imatelju mjenice kao trećoj osobi.

Ovaj prigovor je moguće podnijeti i protiv treće osobe koja je primila mjenicu od prvotnog imatelja mjenice samo ako je on znao ili je mogao znati da se radi o nepravilno ispunjenoj mjenici ili ako je imatelj mjenice prenio mjenicu na treću osobu zlonamjerno ili zbog sprječavanja podnošenja prigovora od strane trasanta, odnosno izdavatelja vlastite mjenice.

Povijest pojave bjanko mjenice u praksi

Mjenica kao vrijednosni papir pojavljuje se u trgovačkom poslovanju veoma rano u 13. stoljeću, budući da je ispunjavala različite potrebe trgovaca na tržištu. Najčešće se mjenica upotrebljavala kao nadomjestak za novčane transakcije da bi kasnije služila prije svega funkciji osiguranja potraživanja i kreditiranja. Spomenute funkcije mjenice u poslovnom svijetu omogućavao je vrlo lagan prijenos mjenice putem indosiranja.⁹

Bjanko mjenica u trgovačkom poslovanju je posljedica činjenice da često poslovni partneri ne poznaju sve potrebne podatke kod zaključenja poslovne transakcije budućeg financijskog i poslovnog odnosa. Bjanko mjenica omogućuje da se mjenični odnos naknadno pravno konstituirna na način da se njegov sadržaj konkretizira kasnije u toku razvoja poslovne transakcije.

Bjanko mjenica je nesumnjivo i posljedica većeg međusobnog povjerenja poslovnih ljudi u trgovačkim odnosima i dinamičnosti u poslovanju. Zakonodavci su u prošlosti imali vrlo različit odnos do pojave bjanko mjenice. Tako je npr. Francuska vrlo rano donijela propise o mjeničnom pravu, ali je zabranila primjenu bjanko mjenice.

U Njemačkoj se pojavljuju prvi obrisi uređenja bjanko mjenice nakon donošenja jedinstvenog mjeničnog reda - *Allgemeine Deutsche Wechselordnung* (ADWO). U vrijeme donošenja tog akta u praksi se bjanko mjenice nisu upotrebljavale. Tu činjenicu Gaupp-Wagener objašnjava time da u to vrijeme zakonodavac nije imao potrebe za uređenjem tog pitanja. Nakon donošenja ADWO mjenični

⁹ U prošlosti su se mjenice upotrebljavale u distancijskim prodajama na način da je kupac u pravilu položio novac u svom mjestu kod određene osobe. Ta osoba bi nakon polaganja novca kupcu izdala pismo sa nalogom trećoj osobi u drugom mjestu, da donositelju tog pisma isplati određeni iznos novca. Ovakav način je u prošlosti omogućavao trgovcima da na svojim putovanjima ne nose sa sobom ogromne količine novca, već samo jedno pismo koje je omogućavalo da u mjestu kupovine podignu novac kao zamjenu za novac kojeg su prethodno položili u svom mjestu kod izdavatelja mjenice.

blanketi su postali sastavni dio mjeničnog prometa pa je sudska praksa na osnovu članka 7. ADWO počela priznavati bjanko akcept.

Interesantna je pojava bjanko mjenice i odnos zakonodavca prema tom instrumentu u Austro-Ugarskoj čije pravosuđe pod utjecajem njemačkog prava nije priznavalo bjanko mjenice. S odredbom pravosudnog ministarstva od 6. 10. 1853. godine bjanko akcept je priznat kao valjan. Ova promjena austrijskog zakonodavca utjecala je i na njemačko pravosuđe koje je počelo priznavati bjanko akcept kao dopušten što je kasnije potvrdila i Nürnberška komisija koja se pozivala na austrijsku uredbu.

Načela mjeničnog prava kod upotrebe bjanko mjenice

Mjenično poslovanje zasniva se na određenim mjeničnim načelima koja se kod bjanko mjenice, u pravilu, ne primjenjuju. To su načela:

1. pismenosti (formalnosti),
2. inkorporacije,
3. strogosti fiksne mjenične obveze,
4. solidarnosti,
5. neposrednosti i
6. samostalnosti.

Načelo pismenosti znači da je mjenica strogo formalna pismena isprava koja ima sadržaj određen zakonom. Navedeno načelo daje sigurnost prilikom cirkulacije mjenice kao vrijednosnog papira. Kod bjanko mjenice pismenost je samo djelomična iz razloga što bjanko mjenica sadrži tek neke od bitnih dijelova u pismenom obliku: minimum je potpis izdavatelja kod vlastite mjenice ili trasanta odnosno akceptanta kod trasirane mjenice. U pravilu će biti i upisana riječ „mjenica“ iako čak ni to nije nužno.

Načelo inkorporacije sastoji se u tome da su prava iz mjenice vezana uz posjedovanje mjenične isprave (papira). Prava iz mjenice ne mogu nastati niti se ostvarivati bez mjenice kao vrijednosnog papira, osim u iznimnim slučajevima kada je mjenica uništena pa se nestala mjenica može nadomjestiti u sudskom postupku amortizacije. Kod bjanko mjenice načelo inkorporacije se ostvaruje tek unošenjem potrebnih bitnih sastojaka u mjenicu.

Načelo mjenične strogosti dolazi do izražaja u materijalno-pravnom i procesno-pravnom pogledu. Sa materijalno-pravnog aspekta mjenična obveza predstavlja tipičnu apstraktnu obvezu. To znači da u pravilu dužnik nema mogućnosti isticati prigovore u odnosu na zakonitog i savjesnog imatelja mjenice. Sa procesno-pravnog aspekta mjenica omogućava vjerovniku da u brzom sudskom postupku ostvari plaćanje mjenice na način da sud naloži mjeničnom dužniku da plati mjenicu. Ovo načelo kod bjanko mjenice je relativizirano, budući da sa prenošenjem bjanko mjenice na treću osobu mogućnost poštivanja strogosti mjeničnih prigovora postaje ovisno o načinu prijenosa bjanko mjenice kao i subjektivnom ponašanju primatelja bjanko mjenice iz razloga što se protiv treće osobe može podnijeti prigovor samo zbog nesavjesnog postupanja prilikom prijenosa bjanko mjenice.

Načelo fiksne mjenične obveze sastoji se u tome da je mjenični dužnik dužan platiti iznos koji je naveden i zapisan u mjenici. Mjenični dužnik obavezan je platiti samo obvezu iz mjenice. Ovo načelo se primjenjuje kod bjanko mjenice nakon unošenja novčanog iznosa u mjenicu što može biti na štetu dužnika iz razloga što vjerovnik može u bjanko mjenicu upisati i iznos koji nije točan, ali kojeg dužnik mora platiti bez mogućnosti podnošenja uspješnog prigovora pogrešno upisanom iznosu mjenične obveze.

Načelo solidarnosti znači da su mjenični dužnici po samom zakonu solidarno odgovorni za isplatu mjeničnog iznosa. Svi potpisnici na mjenici solidarno su odgovorni za ispunjenje mjeničnih obveza. Kod bjanko mjenice ovo načelo se ostvaruje na jednak način kao i kod popunjene mjenice s time da potpisnici mjenice mogu biti oštećeni ako je u mjenicu upisan iznos koji ne odgovara istinitom

potraživanju vjerovnika. Mjениčni dužnici, a osobito avalisti, mogu biti stavljeni u situaciju da plaćaju dugovanja za koja nisu preuzeli jamstva.

Načelo neposrednosti sastoji se u tome što je svaki mjenični dužnik neposredno odgovaran mjeničnom vjerovniku. Kod bjanko mjenice ovo načelo može biti zloupotrijebljeno jer je moguće naknadnim ispunjenjem mjenice pojedinim potpisnicima promijeniti uloge u mjeničnim obvezama. Tako je moguće potpis avalista na bjanko mjenici, koji ne sadrži oznaku da je avalist, mijenjati u akceptanta upisivanjem njegovog imena u obrazac mjenice kod klauzule: „obavijestite trasata“

Načelo samostalnosti se sastoji u tome da svaki dužnik stavljanjem svog potpisa na određeno mjesto u mjenici odgovara kao mjenični dužnik samostalno. To vrijedi samo za neke potpise na bjanko mjenici, a za koje se po ZM smatra da su dužnici u jednoj od mjeničnih uloga. Tako na primjer potpis avalista na poleđini mjenice, ako nema oznake da se radi o potpisu avalista, po ZM se smatra da se radi o potpisu indosanta.

Vrste mjenica

Zakon o mjenici uređuje dvije vrste mjenica: trasiranu i vlastitu mjenicu.¹⁰ Kod trasirane mjenice se zapravo radi o pravnom odnosu između tri osobe:

1. dužnika iz pravnog posla, npr. kupca iz kupoprodajnog ugovora,
2. vjerovnika, npr. prodavatelja iz istog ugovora i
3. jedne ili više osoba koja se pridružuje dužniku s izjavom da će ona platiti dug dužnika vjerovniku na osnovi mjenice.

Trasirana odnosno vučena mjenica je dobila naziv naziv po tome što je trasant ispisuje i šalje remitentu u kojoj poručuje da o tom pismu mjenice obavijesti osobu – trasata koji je spreman pismeno preuzeti obvezu plaćanja mjeničnog duga na način da će mjenicu potpisati (akcept). U trasiranoj mjenici je moguće da pristupe kao jamci i druge osobe koje će jamčiti bilo za trasanta bilo za trasata, odnosno akceptanta, ako navedene osobe ne ispune svoje obveze iz mjenice.

Vlastita mjenica je mjenica koju izdaje dužnik kao izdavatelj, a ne kao trasant, i s kojom se sam obvezuje platiti vjerovniku svoj dug u skladu s propisima o mjenici. Prilikom izdavanja vlastite mjenice izdavatelj se dodatno obvezuje na ispunjenje duga iz osnovnog ugovora. S obzirom na to da je izdavatelj vlastite mjenice obvezan ispuniti svoju obvezu na temelju samog ugovora kao npr. kupac, prihvaćanjem vlastite mjenice vjerovnik nije dobio posebno osiguranje iz razloga što može tražiti naplatu bilo po osnovi ugovora ili po osnovi same mjenice.

Uz izdavatelja vlastite mjenice mogu kao jamci preuzeti obvezu i druge osobe, slično kao i kod trasirane mjenice. Zakon o mjenici uređuje u prvom dijelu trasiranu, a u drugom dijelu vlastitu mjenicu.

Za vlastitu mjenicu se u pravilu primjenjuju odredbe zakona koje se odnose na trasiranu mjenicu. U našoj poslovnoj praksi se u pravilu primjenjuju vlastite mjenice iako se s njima ne ostvaruju oni ciljevi koji se mogu ostvariti sa trasiranom mjenicom. U praksi treba preporučiti primjenu trasiranih mjenica, a što označava potrebu da dužnik uključi u pravni odnos treću osobu koja će s svojim potpisom jamčiti plaćanje mjeničnog iznosa mjeničnom vjerovniku. Time se dobiva i bonitet iz razloga što je mjenica toliko bonitetnija koliko ima više potpisa. Bjanko mjenica se može u nekim slučajevima popuniti kao trasirana ili vlastita mjenica, ovisno o tome gdje je bjanko mjenica potpisana. Ako je

¹⁰ U bivšoj SFRJ bila je neko vrijeme vrlo aktualna trasirana vlastita mjenica koja je s avalom banke bila uspješno sredstvo osiguranja plaćanja. Vidi Šime Ivanjko, *Trasirana vlastita mjenica, Privreda i pravo, Zagreb, br.3/1976. Dalje djelo istog autora, Inovacije z menico, Pravna praksa, Ljubljana br.20/1988.*

bjanko mjenica potpisana bilo gdje osim na mjestu gdje se potpisuje trasant ili izdavatelj, takva bjanko mjenica se može ispuniti kao trasirana mjenica i to upisivanjem imena potpisnika na bjanko mjenici kao trasata koji time postaje potpisnik akceptant ili avalista. Potpis avalista se može dopuniti na način da jamči za trasanta ili akceptanta.

Dogovor (sporazum) o izdavanju bjanko mjenice

Kao što je već istaknuto, mjenica se može izdavati i upotrebljavati u različite svrhe. Najčešće se u poslovnoj praksi bjanko mjenica upotrebljava kao sredstvo osiguranja potraživanja vjerovnika. Međutim, vjerovnik može upotrijebiti bjanko mjenicu koja nije dospjela, ali koja je potpisana od strane dužnika, avalista ili indosanta, da izvrši plaćanje svom vjerovniku indosiranjem bjanko mjenice na svog vjerovnika (mjenica kao sredstvo plaćanja). Kao kreditno sredstvo bjanko mjenica se najčešće upotrebljava kao isprava koja omogućuje kreditiranje dužnika od strane vjerovnika, bilo da mu odgađa obvezu plaćanja mjeničnog duga, bilo da mu daje mogućnost da nedospjelu mjenicu (ispunjenu ili neispunjenu) proda za gotov novac (eskontiranje mjenice).

Za nastanak mjenične obveze odnosno mjeničnog pravnog odnosa od bitnog je značaja da dužnik i vjerovnik utvrde obvezu dužnika na izdavanje mjenice s određenim sadržajem koji će biti u skladu sa međusobno dogovorenim obvezama. Kod bjanko mjenice dužnik se obvezuje da će uputiti vjerovnika kakav će sadržaj unijeti u mjenicu da bi je priznao kao svoju radnju. Spomenuti dogovor može biti sklopljen usmenim putem, a u poslovnoj praksi se preporučuje da se obveza dužnika na izdavanje bjanko mjenice utvrdi kao posebni dio u samom ugovoru (npr. u kupoprodajnom ugovoru) kojim se dužniku odgađa plaćanje cijene. Sadržaj ovog dogovora mora se odnositi na određivanje vrste mjenice i njezinog sadržaja kojeg će u mjenicu umjesto trasanta odnosno izdavatelja mjenice upisati sam vjerovnik. Dakle, radi se u visokom stupnju povjerenja koje mora postojati između dužnika i vjerovnika. Prije svega treba utvrditi:

- 1.) kada će se bjanko mjenica izdati,
- 2.) na koji iznos,
- 3.) kada mjenica dopijeva na plaćanje,
- 4.) tko će i
- 5.) u kojoj funkciji potpisati mjenicu.

Kod bjanko mjenice u spomenutom dogovoru odnosno sporazumu treba utvrditi koje klauzule može, odnosno mora u mjenicu upisati vjerovnik. Osobito se preporučuje u poslovnoj praksi da sam dužnik prilikom izdavanja bjanko mjenice upiše klauzulu „ne po naredbi“, budući da time sprečava vjerovnika da prenese bjanko mjenicu na treću osobu čime se omogućuje dužniku da se brani protiv mogućih pogrešno upisanih podataka u mjenici. U poslovnoj praksi se najčešće sadržaj mjenice ne dogovara između dužnika i vjerovnika iz ugovornog odnosa, već dužnik izdaje bjanko mjenicu s ovlaštenjem vjerovniku da je ispuni u slučaju ako nije ispunjena obveza dužnika iz osnovnog ugovora. Ovakav način poslovanja je vrlo sporan i poslovno rizičan kako za izdavatelja mjenice tako i za vjerovnika.

Izdavanje i oblik bjanko trasirane mjenice

Mjenica se u pravilu izdaje na mjeničnim obrascima (blanketama) koje izdaju nadležni organi pojedine države.¹¹ Međutim mjenica je pravovaljano izdana ako i nije izdana na službenom obrascu mjenice. Mjenica je „pismo“ kojeg dužnik šalje vjerovniku kao poseban vid dodatne obveze iz osnovnog ugovora pa se dužnik dogovara sa vjerovnikom i kakvo „pismo“ i kada će mu poslati. Da bi spomenuto „pismo“ imalo prirodu mjenice potrebno je da sadrži bitne sastojke kao što su: riječ

¹¹ U Republici Hrvatskoj na temelju odredbe čl. 113. st. 2. ZM, ministar financija je ovlašten odrediti obrazac mjenice što je napravljeno Pravilnikom o obračunskim zavodima, naknadi za posredovanje i obrascu mjenice (Narodne novine, urednički pročišćeni tekst, broj 77/99., 146/99., 35/00., 22/03., 39/08. i 146/10.)

mjenica koja mora biti napisana u tekstu mjenice i to na jeziku na kojem je sastavljena mjenica (kod bjanko mjenice je oznaka „mjenica“ u pravilu napisana na mjeničnom obrascu). Bezuvjetni nalog da se plati određena svota novca kod bjanko mjenice je upisana na obrascu. Nadalje, „pismo“ mora sadržavati oznaku dospelosti, odnosno podatak o tome kojeg dana je potrebno platiti mjenični iznos. Kod bjanko mjenice vjerovnik treba upisati datum dospelosti mjenice koji je identičan sa dospelom potraživanja vjerovnika iz osnovnog ugovora, a posebno treba u ovlaštenju vjerovniku za ispunjenje mjenice jasno odrediti koja se dospelost upisuje u mjenicu. Ako se ne upiše datum dospelosti smatra se da je mjenica izdana kao *vista* mjenica što znači da istu treba podnijeti na plaćanje u roku od jedne godine od dana izdavanja. Nadalje, „pismo“ treba sadržavati i mjesto gdje se plaćanje treba obaviti. **Ako se u bjanko mjenicu ne upisuje mjesto plaćanja smatra se da je mjesto plaćanja u mjestu prebivališta akceptanta kod akceptirane mjenice odnosno kod vlastite mjenice je mjesto plaćanja u mjestu prebivališta izdavatelja vlastite mjenice.** Također, mjenica mora sadržavati i ime onoga kome će se platiti (remitent) dok je kod bjanko mjenice moguće upisati ime trasanta ako je bjanko mjenicu potpisao dužnik na bilo kojem mjestu na prednjoj strani mjeničnog obrasca (mjenica na vlastiti poziv).

Nadalje, mjenica mora sadržavati i ime osobe koja se obvezala platiti mjenicu (trasat). Kod bjanko mjenice ta osoba je potpisana kod izdavanja mjenice, s time da je moguće potpisnika na bjanko mjenici, ako nije potpisan na mjestu gdje se potpisuje trasant ili izdavatelj, kasnije upisivanjem njegovog imena kao trasata postaviti u ulogu akceptanta. Bitan sastojak mjenice je i potpis (trasanta), osobe koja je izdala mjenicu dok kod bjanko mjenice takav potpis nije potreban jer ga može nadoknaditi potpis vjerovnika. Posljednji bitni sastojak mjenice je datum i mjesto izdavanja mjenice. Kod bjanko mjenice se upisuje datum zaključenja osnovnog posla ako nije drukčije dogovoreno. Taj podatak je vrlo važan ako je dogovoreno da se dospelost upisuje „po viđenju“ iz razloga što tada ne smije biti datum izdavanja mjenice stariji od jedne godine.

Uz spomenute sastojke, mjenica može sadržavati i dodatne nebitne dijelove kao što je upisivanje pojedinih klauzula, uputa i informacija o kojima će kasnije više biti riječi.

Izdavanje i ispunjenje odnosno zapisivanje zapisa na mjenici je posebna mjenična radnja, s time da su određene radnje obvezne, a druge fakultativne. Zapisivanjem bitnih sastojaka u mjenici se kao mjenični odnos zapisuje dogovoreni odnos između trasanta, remitenta i trasata, koji proizlazi iz dogovora o izdavanju mjenice. Ako mjenica ne sadrži sve spomenute sastojke koji se po zakonu smatraju kao bitni, mjenica nije vrijednosni papir i kao takav praktično nema nikakvog značaja u poslovnom svijetu.

Iznimno mjenica ipak vrijedi, ako u mjenici nije navedena dospelost iz razloga što se u tom slučaju prema zakonu smatra da je to mjenica po viđenju. Za trasiranu mjenicu na kojoj nije označeno mjesto izdavanja se smatra da je izdana u mjestu koje je navedeno pored trasantovog potpisa. Ako kod trasantovog potpisa ne bi bilo navedeno mjesto izdavanja, mjenica ne vrijedi kao trasirana mjenica. Ako u mjenici nije određeno mjesto plaćanja, smatra se da je mjesto plaćanja mjesto trasatovog prebivališta.

Obvezni odnosi između dužnika i vjerovnika te osobe koja je pristala na plaćanje umjesto dužnika mogu se u mjenici promijeniti na način da u ulogu trasanta može nastupiti i remitent, odnosno vjerovnik iz dužničko-vjerovničkog odnosa. Dužnik može iz osnovnog odnosa odrediti sebe kao trasata i slično. To znači, da obvezni odnosi između dužnika, vjerovnika i osobe, koja je voljna platiti dužnikov dug, mogu u mjenici zauzeti različite uloge, a što proizlazi iz načina na koji se izdaje mjenica. Ako su trasant i vjerovnik ista osoba tada govorimo o mjenici na vlastiti poziv. Ako su trasant i trasat iste osobe tada govorimo o trasiranoj vlastitoj mjenici. U poslovnoj praksi može se izdati i mjenica za račun treće osobe. To je komisijska mjenica kada trasant izdaje mjenicu u svoje ime, ali za račun nekog svog komitenta.

Ako je u trasiranoj mjenici određeno da će trasat platiti mjenicu preko treće osobe kao pomoćnika u

drugom mjestu, onda govorimo o domiciliranoj trasiranoj mjenici. Za ovu mjenicu je bitno da će mjenični iznos isplatiti neka treća osoba, a ne trasat bilo u mjestu u kojem trasat prebiva bilo u nekom drugom mjestu. Osoba koja je punomoćnik trasata kod isplate mjeničnog iznosa naziva se domicilijatom. Domicilijata u pravilu određuje trasant prilikom izdavanja mjenice s upisom njegovog imena u posebnu rubriku na mjeničnom obrascu („plaćanje kod“ i slično). Budući da domicilijat ne potpisuje mjenicu, on nije mjenični dužnik. On će isplatiti mjenicu jedino u slučaju ako mu trasat osigura sredstva plaćanja.

Ispunjavanje mjeničnog blanketa

U poslovnoj praksi se primjenjuju mjenični obrasci, odnosno blankete, koji se ispunjavaju u skladu sa dogovorom između dužnika ili vjerovnika o izdavanju mjenice kao i u skladu s odredbama Zakona o mjenici.

a) Mjesto i vrijeme izdavanja mjenice

U mjeničnom obrascu (blanketu) se u pravilu s gornje lijeve strane upisuje mjesto i datum izdavanja mjenice. Mjenica je pravovaljana ako je upisano mjesto izdavanja mjenice bez obzira na to je li to istinito mjesto izdavanje mjenice. Kao mjesto mora se navesti službeni naziv tog mjesta.

Datum izdavanja mjenice se u pravilu upisuje tako da se mjeseci upisuju slovima i to nazivima na jeziku na kojem su navedeni ostali sadržaji mjenice. Datum, dan i godina upisuju se brojevima.

Mjenica je pravovaljana ako se i ovi podaci ispisuju slovima.

b) Jezik mjenice

Kod ispunjavanja mjeničnog blanketa treba paziti na upisivanja ostalog sadržaja u blanketu. Jezik na kojem je napisan obrazac obavezan je i za upisivanje ostalih sastojaka u mjenici. Jezik se određuje prema riječima obrasca „platite za ovu..... mjenicu“. Ako je obrazac napisan na jednom jeziku onda nije dozvoljeno upisivati ostale sastojke mjenice na drugim jezicima.

c) Upisivanje nominalne mjenične vrijednosti

Za mjenicu je bitno da se dužnik, bilo samostalno kod vlastite mjenice odnosno kao trasat kod trasirane mjenice, obvezuje da će platiti određenu svotu novaca vjerovniku u određeno vrijeme. Dug mora biti zapisan u novčanoj vrijednosti na mjenici. Mjenicu je moguće izdati na bilo koju valutu, s time da će u trenutku plaćanja dužnik morati plaćati u pravilu iznos u onoj valuti koji je označen u samoj mjenici ako to nije suprotno kogentnim deviznim propisima države u kojoj se vrši plaćanje. U poslovnoj praksi se postavlja pitanje koji iznos upisati u samu mjenicu. Zakon o mjenici ne određuje sastojke odnosno postupak kako se određuje nominalna vrijednost mjenice. Kakva je vrijednost mjenice ovisi o dogovoru o izdavanju mjenice i o dugovanju na osnovi temeljnog posla. Kao vrijednost mjenice moguće je upisati samo glavnica ili uz glavnica kamate, troškove i mjeničnu proviziju. Glavnica je iznos dugovanja dužnika vjerovniku iz osnovnog posla, odnosno dobiveni kredit. S obzirom da se radi o odlaganju plaćanja u pravilu na ovakvu glavnica moraju biti obračunate kamate. Ovdje se ne radi o zateznim kamatama, već o ugovornim kamatama, što znači da se stranke moraju dogovoriti o visini kamata. S izdavanjem mjenice su povezani određeni troškovi. Istovremeno zakon i praksa dozvoljavaju da se u mjeničnom poslovanju izdavanje mjenice povezuje s plaćanjem određene provizije. Visinu troškova određuje vjerovnik. U poslovnoj praksi iznosi oko 100 do 200 eura. Provizija se u pravilu obračunava između dva i tri promila.¹²

Što se tiče kamata treba napomenuti da je dogovorenu kamatu kod mjenica čija je dospelost unaprijed utvrđena potrebno obračunati i pripisati samoj glavnici. Ako dospelost kod mjenice nije utvrđena, kao što je to mjenica „po viđenju“, u tom slučaju se uz nominalni iznos na mjenici upisuje i

¹² Provizija znači dobit koja je i svrha gospodarskog poslovanja kada se radi o mjenici u gospodarskom poslovanju.

kamatna stopa. Ona može biti fiksno utvrđena ili opisna, no bitno je da se može iz opisa utvrditi kamatnu stopu na objektivan način.

Nominalni mjenični iznos upisuje se i slovima s time da vrijedi pravilo ako postoji razlika između nominalnog mjeničnog iznosa zapisanog u brojkama i slovima, vrijedi iznos mjenice zapisan slovima.

d) Određivanje dospelosti mjenice

Dospelost mjenice znači utvrditi dan kada ima vjerovnik pravo prezentirati mjenicu dužniku radi naplate. Dospelost se u mjenici može utvrđivati na pet različitih načina:

1. dospelost se ne utvrđuje u mjenici, što znači da prostor gdje se upisuje dospelost u mjeničnoj blanketi ostaje prazan. Prema zakonu takva mjenica se smatra mjenicom „po viđenju“ što znači da vjerovnik može prezentirati mjenicu mjeničnom dužniku bilo koji radni dan u roku od godine dana od dana izdavanja mjenice,
2. dospelost po viđenju određuje se upisivanjem klauzule „po viđenju“ što ima jednake učinke kao i kada nije u mjenici određena dospelost,
3. dospelost može biti označena određenim danom, upisivanjem konkretnog točnog datuma dospelosti. To je koledarska mjenica,
4. dospelost može biti utvrđena na određeno vrijeme po viđenju, npr. „deset dana po viđenju“,
5. dospelost se može odrediti na određeno vrijeme od dana izdavanja, npr. „šest mjeseci nakon izdavanja.“¹³

Kada se radi o dospelosti „po viđenju“ ili „na određeno vrijeme po viđenju“ na mjenici može biti upisana kamatna stopa. Kod mjenica koje se izdaju na određeni dan, odnosno određeno vrijeme od dana izdavanja upis kamatne stope nije valjan iz razloga što se kod tih mjenica moraju kamate obračunati prilikom izdavanja same mjenice i upisati jedinstvenu mjeničnu svotu koja se sastoji od glavnice, obračunatih kamata, mogućih troškova i provizije.

Mjenica „po viđenju“ je naplativa odmah kada se prezentira na naplatu. Ona se mora podnijeti na isplatu u roku od jedne godine dana od izdavanja. Trasant može ovaj rok skratiti ili duže odrediti ove rokove, indosanti ih mogu samo skratiti. Ako je dospelost utvrđena određenim datumom ne smije se podnijeti na isplatu prije naznačenog vremena. Kada je dospelost mjenice „na određeno vrijeme po viđenju“, izračunava se dospelost bilo prema danu akcepta bilo prema danu protesta, što znači da vjerovnik mora mjenicu najprije prezentirati dužniku koji je dužan upisati u mjenicu datum viđenja, i ako on to ne učini, mora ovaj datum biti potvrđen od nadležnog suda u vidu protesta zbog nedatiranja.¹⁴

Izraz u mjeničnoj blanketi „platite za ovu“ znači odredbu (nalog) trasanta kojom određuje da trasat plaća mjenicu njegovom vjerovniku (remitentu).

Izraz „mjenica“ mora biti upisan u tekst mjenice inače mjenica nije vrijednosni papir. U prazan prostor između „platite za ovu..... mjenicu“ se u pravilu upisuje „jedinu“ mjenicu iz razloga što se mjenice u pravilu izdaju u izvorniku odnosno jednom primjerku. Mjenica se može izdati u više primjeraka s time da se svaki izvod posebno označi posebnim brojem i tako da se originalni primjerak

¹³ Mjenično pravo ne zahtjeva od imatelja mjenice da prije dospelosti upozorava mjeničnog dužnika na potraživanje koje će dospjeti na određen dan, odnosno koji će odrediti vjerovnik prezentacijom mjenice, ako je dospelost određena po viđenju.

¹⁴ U poslovnoj praksi se u pravilu traži od vjerovnika da 8 odnosno 14 dana prije dospelosti pismeno obavijesti mjeničnog dužnika o posjedovanju mjenice i o danu njezine dospelosti. To posebno važi ako je mjenica domicilirana. Obavijest se u pravilu šalje domicilijatu i akceptantu kako bi pravovremeno mogli osigurati kod domicilijata sredstva za isplatu mjenice.

razlikuje od duplikata. Za naplatu se može prezentirati samo originalni primjerak, a u ostalim se kopijama naznačuje koja je mjenica originalna i kao takva naplativa. Kada se izdaje veći broj mjenica (mjenica u kopijama odnosno u duplikatima) za isto potraživanje, onda se one označavaju sa brojevima s time da se u spomenuti prostor iza riječi „platite za ovu“ upisuje samo broj originalne mjenice. U pravilu je to mjenica s brojem jedan te će stoga u svim mjenicama biti upisana klauzula „platite za tu prvu mjenicu“. Duplikati se ne mogu naplaćivati.

e) Značaj klauzule „po naredbi“ odnosno „ne po naredbi“

Izraz „po naredbi“ znači uputu trasanta trasatu da plati vjerovniku (remitentu) mjenični iznos osobno samom vjerovniku koji je označen i naveden u mjenici ili osobi koja će tražiti naplatu mjenice po remitentovoj naredbi. To znači da je mjenica vrijednosni papir koji se može prenositi indosamentom. Međutim, trasant može zabraniti prijenos mjenice na način da izraz „po naredbi“ promjeni u izraz „ne po naredbi“. U tom slučaju remitent ne može prenijeti mjenicu, a trasant poručuje trasatu da mora platiti mjenicu osobno remitentu, a ne osobi koja bi došla s tom mjenicom po naredbi remitenta. Mjenica koju nije dozvoljeno indosirati naziva se rekta mjenica. Prijenos mjenice se obavlja po postupku koji se u mjeničnom pravu naziva indosiranje. Indosiranje je postupak prijenosa vrijednosnog papira koji uređuje Zakon o mjenici i Zakon o obveznim odnosima. Imatelj mjenice može mjenicu prenijeti na taj način da na poleđini mjenice upiše klauzulu indosamenta, a koja u pravilu glasi: „umjesto meni platite po naredbi osobi A. B.“

Osoba koja prenosi mjenicu zove se indosant, a osoba na koju je prenesena mjenica zove se indosatar.

Za pravovaljan indosament potreban je potpis onoga koji prenosi. Prvi prenositelj mora biti remitent. U pravilu se kod prijenosa upisuje datum i mjesto prijenosa iako to nije od bitnog značaja za valjanost prijenosa mjenice. Ispisivanje imena na koga remitent prenosi mjenicu naziva se punim indosamentom. Prijenos mjenice je moguće obaviti i bjanko indosamentom što znači samo potpisom imatelja mjenice i predajom mjenice kao stvari novom imatelju. Prijenos mjenice se može izvršiti i na donositelja s time da se po zakonu smatra kako je bjanko indosament indosament na donositelja mjenice.

f) Upis remitenta

Na mjeničnom blanketu iza riječi „po naredbi“ upisuje se ime vjerovnika iz osnovnog posla koji se u mjeničnom pravu naziva remitent, odnosno prvi imatelj mjenice. Remitent je vjerovnik iz mjeničnog vjerovničko-dužničkog odnosa. On je i imatelj mjenice, odnosno njezin vlasnik. On može raspolagati sa mjenicom i potraživanjem iz mjenice ako prijenos mjenice nije zabranjen putem upisa klauzule „ne po naredbi“. Za upis remitenta dovoljno je upisivanje tvrtke pravne osobe, odnosno imena fizičke osobe. Za pravovaljanost mjenice nije potrebno upisivati i adresu, iako se to preporučuje. Dovoljna je mogućnost identifikacije vjerovnika iz mjenice, odnosno remitenta.

g) Klauzula „vrijednost primljena“

Klauzula „vrijednost primljena“ je poruka trasanta trasatu o temeljnom poslu na osnovi kojeg je nastalo potraživanje remitenta od trasanta. Radi se o tzv. „kauzalnoj klauzuli“, odnosno kauzalnom odnosu. Iz ove klauzule je moguće utvrditi radi li se o prodaji robe, obavljanju usluge, kreditu ili o nekoj drugoj financijskoj transakciji. Ovom klauzulom trasant poručuje trasatu zašto je nastalo potraživanje remitenta prema trasantu. Ako se ova klauzula upisuje sa podatkom „vrijednost primljena u robi“ to znači da je trasant kupio robu od remitenta. Zapis u mjenici „vrijednost primljena u novcu“ znači da se radi o kreditnom odnosu. U poslovnoj praksi ova klauzula nije od posebnoga značaja. **Sadržaj ove klauzule je važan u regresnom postupku, jer je zadnji imatelj mjenice naplatio mjenicu od jednog od prethodnih imatelja mjenice (indosanta) koji su prije njega indosirali mjenicu.** U tom slučaju indosant koji je platio mjenicu zadnjem imatelju mjenice može tražiti naplatu

potraživanja od indosanata koji su prije njega potpisali mjenicu. U tom slučaju se utvrđuje tko je u stvari neopravdano obogaćen u mjeničnoj transakciji.

h) Značaj klauzule „i stavite na račun“

Ova klauzula označava klauzulu pokrića kojom trasant poručuje trasatu na koji način će trasatu biti naknađena svota koju je platio remitentu za račun trasanta. „i stavite istu na račun“ znači da trasant poručuje trasatu da nakon plaćanja potraživanja remitentu pošalje račun trasantu koji će mu ovu mjeničnu svotu nadoknaditi. Umjesto „stavite isto na račun“ može se upisivati „radi pobijanja“, „kao kredit“ i slično, čime trasant označuje odnos između trasanta i trasata. Upis ove klauzule nije od bitnog značaja za valjanost i poslovanje mjenice.

i) Upis klauzule o izvještaju

Ako u mjenici stoje odredba „izvještaj“ to znači da trasat ne treba akceptirati niti isplatiti mjenicu dok od trasanta ne primi poseban izvještaj, odnosno upute. Ako trasat odbije akceptirati i isplatiti mjenicu koja sadrži ovu klauzulu, a zbog toga što nije dobio odgovarajući izvještaj, imatelj mjenice se tada može za isplatu te mjenice obratiti trasantu. Ako je unijeta klauzula „bez izvještaja“ pretpostavlja se da između trasanta i trasata već unaprijed postoji tako zvani predugovor o akceptu, odnosno obveza trasata da akceptira mjenicu.

j) Upis trasata

Za trasiranu mjenicu je od bitnog značenja upis imena trasata koji će se obvezati platiti mjenični iznos remitentu. Njegovo ime i adresu mora napisati trasant u prostoru iza riječi „trasatu...“ Upisom imena trasata u mjenicu trasat nije obvezan platiti mjenicu, ali u svakom slučaju remitent mora prezentirati mjenicu trasatu radi naplate odnosno akceptiranja. Trasat je osoba koja preuzima dug trasanta i obvezu da će platiti mjenicu remitentu. Kod upisa trasata potrebno je upisati točnu adresu i njegovu punu tvrtku, odnosno ime. Sam upis na spomenutom mjestu u obrascu znači da je to osoba koja će potpisom ove mjenice postati akceptant i time glavni dužnik iz mjenice prema mjeničnom vjerovniku.

k) Upis domicilne klauzule

Uz riječ „Plaćanje.....“ upisuje se osoba koja kao punomoćnik trasata nastupa u postupku naplate mjenice. Upisivanjem određenog imena fizičke osobe odnosno tvrtke pravne osobe u nastavku riječi „Plaćanje...“ nastaje domicilirana mjenica. Osoba koja upisuje ovu klauzulu je u pravilu trasant, a koja se u ovom slučaju imenuje domicilijant, osoba koja se upisuje se naziva domicilijat, a upis je domicilna klauzula. Bitno za domicilnu klauzulu jest da se na tom prostoru mjeničnog blanketa upisuje osoba koja kao punomoćnik isplaćuje novčani iznos remitentu u ime i za račun trasata, odnosno akceptanta. Ako mjenica ne sadrži upis domicilijata tada vjerovnik potražuje naplatu mjenice neposredno od trasata na adresi koja je navedena u mjenici uz ime trasata. To je u pravilu banka koja vodi račune dužnika.

l) Akceptiranje mjenice

Akceptiranje mjenice je u osnovi preuzimanje obveze trasata da isplati remitentu trasantov dug. Preuzimanje obveze se obavlja putem potpisa upisanog trasata u mjenicu. Trasat može akceptirati bjanko mjenicu prije izručenja mjenice remitentu ili nakon izručivanja mjenice remitentu s time da će remitent prezentirati mjenicu trasatu na potpis. Trasat mora potpisati mjenicu vlastoručno, odnosno kada se radi o trasatu pravnoj osobi za trasata potpisuje zakonski zastupnik ili prokurist, ali tada mora navesti uz svoj potpis i svoju funkciju direktora odnosno prokurista. Trasat može staviti potpis bilo gdje na prednjoj strani mjenice, s time da je po zakonu akcept pravovaljan ako trasat samo potpiše mjenicu. Uz potpis može staviti i bilješku da potpisuje kao akceptant, odnosno da je akceptirao cjelokupni ili dio mjeničnoga iznosa iako to nije potrebno za pravovaljanost mjenice.

Akcept mjenice je moguće obaviti i na poleđini mjenice, ali u tom slučaju je akcept pravovaljan samo ako je uz potpis trasat naveo i podatak da se radi o akceptu, odnosno da potpisuje kao akceptant.

Trasant može pobliže odrediti vrijeme kada trasat može akceptirati mjenicu s time da s posebnim upisom upozorava remitenta da ne može prezentirati mjenicu do određenog datuma trasatu radi akceptiranja odnosno da se kod bjanko mjenice taj način akceptiranja posebno dogovori u sporazumu o izdavanju bjanko mjenice. Mjenicu čija dospelost glasi po viđenju nije potrebno akceptirati iako remitent može tražiti od trasata i da takvu mjenicu akceptira. Akcept kod mjenice po viđenju mora biti obavljen u roku od godina dana od dana izdavanja mjenice. Akcept kod ove vrste mjenice nije potreban, s obzirom na to da remitent može uvijek tražiti naplatu mjenice. Akcept mora biti datiran samo ako se radi o mjenici koja dopijeva na plaćanje na određeno vrijeme po viđenju ili kada na osnovu odredbe trasanta mjenicu treba podnijeti na akceptiranje u određenom roku.

Akcept mora biti bezuvjetan, međutim trasat može akceptirati mjenicu samo u dijelu mjeničnog iznosa. Akcept je jedan od najvažnijih postupaka s mjenicom, budući da se akceptom trasat obvezuje da će mjenicu platiti na dan njezine dospelosti.

k) Avaliranje mjenice

Avaliranje mjenice je pismena izjava osobe, koja nije trasant odnosno trasat, da jamči za jednog ili više potpisnika mjenice i da će izvršiti svoju obvezu po mjenici. Obveza iz mjenice je samostalna i nezavisna od pravovaljanosti obveze osobe za koju se jamčilo. Avalist je svaka osoba koja potpisuje mjenicu na licu mjenice, bez obzira na razlog zašto je potpis stavljen na mjenicu. Ako iz potpisa nije moguće utvrditi za koga je avalist dao garanciju po zakonu se smatra da jamči za trasanta. Avalist jamči u pravilu za isplatu cijele mjenične svote ako nije uz svoj potpis ograničio svoje jamstvo na određeni manji iznos. Upisivanje avala na mjenici izražava se u pravilu riječima „per aval“, „kao jamac“, „kao poruk“ i slično iako ovakva primjedba nije uvjet za pravovaljanost preuzimanja mjeničnog jamstva. Dovoljan je potpis na licu mjenice, osim ako je u pitanju potpis trasata ili trasanta. Avalist odgovara onako kako odgovara onaj za koga jamči. Avalist može preuzeti jamstvo i potpisom na poleđini mjenice, ali u tom slučaju mora uz potpis staviti izjavu da preuzima obvezu kao jamac, odnosno, da se radi o avaliranju mjenice. Ako takva oznaka uz potpis nije stavljena, po zakonu se smatra da je to potpis indosanta, odnosno osobe koja je sudjelovala u prijenosu mjenice na drugu osobu.

U poslovnoj praksi se često puta avalisti potpisuju na poleđini mjenice bez oznake da se radi o potpisu avalista. Radi se o tzv. skrivenim avalima, odnosno žirantima. Oni jamče za obveze iz mjenice samostalno i neposredno kao indosanti, a ne kao avalisti trasanta. Potpis na poleđini mjenice kao indosanta je u mjeničnom pravu povoljniji za vjerovnika nego potpis avalista na licu mjenice. Avalist odgovara vjerovniku za naplatu mjenice ako mjenica nije bila isplaćena od strane akceptanta.

Postupak naplate mjenice

Za razliku od obligacijsko-dužničko-vjerovničkog odnosa kod kojeg je prema ugovornom pravu dužnik dužan donijeti svoj dug vjerovniku, kod mjeničnog odnosa vjerovnik je dužan sam donijeti mjenicu dužniku za naplatu. Ovakvo zakonsko uređenje je posljedica činjenice da mjenica cirkulira i dužnik ne može znati na dan dospelosti gdje se nalazi mjenica pa je zbog toga vjerovnik dužan potražiti dužnika i prezentirati mu u vrijeme dospelosti mjenicu radi naplate. Mjenica se naplaćuje uvijek kod glavnog dužnika, tj. trasata odnosno akceptanta. Ako se radi o vlastitoj mjenici, onda je glavni dužnik izdavatelj mjenice. Ako je mjenica domicilirana, onda vjerovnik podnosi mjenicu radi naplate kod domicilijata. Ako trasat plaća mjenicu u cijelosti, ima pravo da mu vjerovnik preda mjenicu sa potvrdom o plaćanju. Međutim, ako je trasat samo djelomično platio mjenicu, ima pravo zahtijevati upis isplaćenog iznosa u samu mjenicu, ali nema prava na izručenje mjenice. Uz naznaku da je mjenica djelomično plaćena, dužnik ima pravo da mu se izda priznanica o plaćanoj svoti. Prije dospelosti imatelj mjenice može, ali ne mora prihvatiti isplatu mjenice. Ako je mjenice plativa u novcu, koji nije u tečaju u mjestu plaćanja, mjenična svota može se platiti novcem koji je u mjestu plaćanja zakonsko sredstvo plaćanja. Ako vjerovnik nije pravovremeno prezentirao mjenicu radi

isplate, dužnik ima pravo i istovremeno je ovlašten da mjeničnu svotu položi u mjestu plaćanja kod prvostupanjskog redovnog suda na trošak i opasnost te štete imatelja mjenice. Mjenica koja je plativa na određeni dan ili na određeno vrijeme poslije izdavanja odnosno viđenja mora se podnijeti na isplatu bilo na sam dan plaćanja, bilo na jedan od dva radna dana koja dolaze odmah za njim.

a) Protest mjenice

Protest mjenice je poseban postupak koji se vodi pred sudom, odnosno u nekim državama pred javnim bilježnikom i u kojem se utvrđuje činjenica da glavni mjenični dužnik nije pravovremeno platio mjenicu. Na osnovi provedenog postupka javni bilježnik na zahtjev imatelja mjenice izdaje javnu ispravu kojom se potvrđuje da su bile sa strane vjerovnika poduzete sve radnje potrebne za ostvarivanje mjeničnog prava i da mjenica nije pravovremeno bila naplaćena. Protest je dokazno sredstvo imatelja mjenice da je on ili njegov punomoćnik poduzeo sve radnje koje su bile potrebne za ostvarivanje mjeničnog prava i da mjenica nije bila plaćena, odnosno da nije bila akceptirana. Protest se obavlja uvijek kada neka radnja koja je nužna za očuvanje prava iz mjenice nije bila pravovremena, odnosno na pravi način izvršena od strane dužnika. Tako je moguće protest podignuti zbog neakceptiranja mjenice, njezine neisplate ili nedatiranja akcepta kod mjenice koje dospijevaju na određeno vrijeme po viđenju i u slučaju kad je akceptant propustio staviti datum kad je akceptiranje izvršeno. Najuobičajeniji protest je zbog neisplate mjenice. Osim toga, protest se podiže kada je mjenica uništena i tada vjerovnik iz mjenice mjenicu amortizira na sudu. Protest je potreban i onda kada je mjenicu akceptirao intervenijent ili je bila naznačena adresa po potrebi pa intervenijent nije mjenicu platio.

U praksi govorimo o podizanju protesta što znači podnošenje originalne mjenice javnom bilježniku u državama gdje je propisano da je za proteste nadležni javni bilježnik, koji mora posjetiti mjeničnog dužnika, utvrditi je li vjerovnik pravovremeno prezentirao mjenicu dužniku i potvrditi činjenicu da mjenica nije plaćena ili nije plaćena u cijelosti.

Protest se mora podići u vrlo kratkim rokovima, odnosno u dva naredna radna dana nakon prezentacije mjenice. Protestni organ mora podnijeti mjenicu onome protiv koga se protest traži i poziva ga da izvrši zahtjev imatelja mjenice. Ako se tražena osoba ne nađe u svom poslovnom lokalu kada ga ima, odnosno stanu ili kad dužnik nema poslovnog lokala ili ako se dužnika ne može pronaći, ili mu se zahtjev ne može prezentirati iz bilo kojeg uzroka, protestni organ nije dužan ponoviti protestni postupak.

Nakon podnošenja mjenice onome protiv koga se protest traži odnosno pokušaj da ga se nađe, protestni organ izdaje listinu (protest) koji sadrži prijepis protestirane mjenice, ime odnosno tvrtku osobe po čijem se zahtjevu i protiv koga se protest podiže te potvrdu da tražena osoba nije izvršila činidbu koja se po osnovi mjenice od njega zahtjeva te mjesto, dan, mjesec, godinu i vrijeme kada je protest bio izvršen bez uspjeha. Ova listina se upisuje u protestni registar protestnog organa, a sama mjenica se obilježava žigom iz kojeg je vidljivo da je mjenica protestirana.

Protest je radnja koja ima višestruko značenje. Primarno se protestom utvrđuje da glavni dužnik nije platio odnosno akceptirao mjenicu. Utvrđivanjem spomenute činjenice se u skladu sa zakonom svi ostali potpisnici mjenice smatraju solidarnim dužnicima, što znači da na osnovu protesta imatelj mjenice može tražiti naplatu mjenice od bilo kojeg potpisnika mjenice.¹⁵

Ako mjenica ne bi bila protestirana, odnosno ako ne bi bila pravovremeno protestirana, onda se propuštanjem radnje protesta mjenični dužnici oslobađaju obveze platiti mjenicu, osim akceptanta kod akceptirane mjenice i izdavatelja vlastite mjenice te njihovog avaliste. Propuštanje

¹⁵ U praksi poznajemo protest na zid, protest na vrata, protest u zrak i slično. Ovakvi protesti se podižu odnosno ih izdaje protestni organ, kada ne može pronaći mjeničnog dužnika.

pravovremenog protesta nazivamo prejudiciranje mjenice, što je najteža kazna za imatelja mjenice iz razloga što je propustio pravovremeno obaviti radnju koju mu nalaže zakon.

Protest nije potreban ako je trasant u mjenicu upisao posebnu klauzulu „bez protesta“ ili „bez troškova“. Ovom klauzulom oslobađa se imatelj mjenice na podizanje protesta ako mjenica nije bila pravovremeno plaćena od strane glavnog dužnika. Ova klauzula se upisuje na licu mjenice i upisuje je trasant. Moguće je i da klauzulu „bez protesta“ upisuje neka druga osoba koja je potpisala mjenicu u svojstvu avalista ili indosanta. U tom slučaju mjenicu mora protestirati imatelj mjenice protiv svih ostalih potpisnika mjenice. Kod bjanko mjenice treba postojati poseban dogovor o tome može li vjerovnik upisati tu klauzulu u bjanko mjenicu.

Protestirana mjenica ima i značaj vjerodostojne isprave na osnovu koje je moguće tražiti ovrhu nad imovinom mjeničnih dužnika. Ako mjenica nije protestirana, moguće je mjenično potraživanje potraživati redovnom tužbom.

b) Regresni postupak

Imatelj mjenice ima pravo naplatiti mjenicu od glavnog dužnika u vrijeme njezine dospelosti. Ako je nije iz bilo kojih razloga uspio naplatiti, a poduzeo je radnje koje predviđa ZM (osobito da je protestirao mjenicu kod nadležnog protestnog organa), ima pravo naplatiti mjenicu od svih ostalih potpisnika mjenice. Ovaj postupak nazivamo regresiranje mjenice, što znači da imatelj mjenice vrši regres protiv indosanata, trasanta i ostalih obveznika (avalista). Regres se može zahtijevati i prije dospelosti ako mjenica nije plaćena u cijelosti ili djelomično, u slučaju ako je akceptiranje odbijeno bilo u potpunosti ili djelomično, ako je prije ili poslije akceptiranja otvoren stečaj odnosno likvidacija nad imovinom trasata ili ako je on obustavio plaćanje (i kada obustava nije bila utvrđena sudskom odlukom) ili ako je ovrha nad njegovim imovinom bila bezuspješna. Isto tako je moguće i prije dospelosti tražiti naplatu mjenice od ostalih potpisnika ako je otvoren stečaj odnosno likvidacija nad imovinom trasanta mjenice koja se ne smije podnijeti na akceptiranje. Za realizaciju regresa je potrebno pravovremeno podignuti protest, osim ako protest nije potreban zbog upisane klauzule u mjenicu „bez protesta“. Ako je odredba „bez protesta“ upisana u mjenicu, to nipošto ne znači da imatelj mjenice nije dužan pravovremeno podnijeti mjenicu na plaćanje kod glavnog dužnika odnosno domicilijata.

U okviru regresnih prava imatelj mjenice može zahtijevati od onoga protiv kojega provodi regres naplatu iznosa za koji mjenica nije akceptirana ili isplaćena i kamatu ako je bila određena u mjenici. Osim toga, imatelj mjenice ima pravo i na zateznu kamatu obračunatu u skladu sa zakonom kojim se uređuje visina stope zatezne kamate te troškove protesta i poslanih izvještaja kao i ostalih troškova koje ima imatelj sa mjenicom.

U toku regresnog postupka imatelj mjenice može tražiti naplatu premije od bilo kojeg potpisnika, s obzirom na to da su svi potpisnici solidarno odgovorni za naplatu mjenice. Ako je mjenicu platio jedan od solidarnih dužnika, tada on može zahtijevati od onih koji su njemu odgovorni isplatu cjelokupnog iznosa kojeg je on isplatio imatelju mjenice, kamatu u visini eskontne stope te troškove koje je imao. Takvo naknadno naplaćivanje mjenice imenujemo drugi regresni postupak.

Regres se može naplaćivati i na način da regresni obveznik izda novu mjenicu trasiranu po viđenju na osobe koje su njemu odgovorne i plative u mjestu prebivanja te osobe. Takva mjenica se imenuje povratna mjenica. To znači da se mjenični dug plaća s drugom novom mjenicom osobi koja je iskupila mjenicu od prvog imatelja mjenice.

Kod protesta su, dakle, bitni rokovi u kojima protest mora biti izvršen. Ovi rokovi se mogu produžiti samo u slučaju nastanka više sile. Imatelj mjenice je ipak dužan i u slučaju više sile, bez odgađanja,

obavijestiti svog indosanta te izvještaj o tome s datumom i svojim potpisom zabilježiti na mjenici i podnijeti mjenicu na naplatu, odnosno protest, odmah nakon prestanka djelovanja više sile.

c) Zastara mjeničnih potraživanja

Svi mjenično-pravni zahtjevi protiv akceptanta zastarijevaju za tri godine računajući od dospelosti. Ostali zahtjevi imatelja mjenice protiv indosanta i protiv trasanta zastarijevaju za godinu dana, računajući od dana pravovremeno podnesenog protesta, a ako se u mjenici nalazi odredba „bez troškova“, onda od dospelosti.

Mjenično-pravni zahtjevi indosanta jednih protiv drugih i protiv trasanta zastarijevaju za šest mjeseci, računajući od dana kad je indosant mjenicu iskupio ili od dana kad je protiv njega kod suda bio započet postupak. Zastara se prekida podnošenjem tužbe sudu. U mjeničnom pravu poznajemo prekid zastare i obustavu zastare.

Zastara se prekida radnjom kojom imatelj pokušava naplatiti svoje potraživanje, npr. tužbom. Zastara se obustavlja ako vjerovnik nije mogao zbog vojne službe, rata ili zbog više sile ostvarivati svoja mjenična prava.

d) Neopravdano obogaćenje

S obzirom na to da je mjenica akceptni vrijednosni papir, može se dogoditi da netko iz kruga mjeničnih dužnika ne plati svoje obveze i time nastupa kod nekog od potpisnika mjenice neopravdano obogaćenje ili stjeganje određene imovinske koristi bez osnove. Zakon o mjenici posebno uređuje primjer neopravdanog obogaćenja, ako su trasant, akceptant, indosant oslobođeni plaćanja obveze iz mjenice zbog propuštene propisane radnje za održavanja mjeničnog prava. U tom slučaju ovi potpisnici odgovaraju imatelju mjenice ako su se na njegovu štetu neopravdano obogatili. Ostali mjenični obveznici su oslobođeni ove odgovornosti. Imovinski zahtjev koji se zasniva na odgovornosti zbog neopravdanog obogaćenja, može se ostvariti na osnovi sudske odluke o amortizaciji nestale mjenice. Odgovornost zbog neopravdanog obogaćenja zastarijeva za tri godine.

e) Pravo zaloga i pridržaja

Radi osiguranja mjeničnog potraživanja imatelj mjenice na temelju pismene izjave može primiti u zalog neku pokretnu stvar ili potraživanje. Ako dužnik ne ispuni na vrijeme svoju mjeničnu obvezu imatelj mjenice ima pravo da se naplati iz zaloga ne podnoseći tužbu protiv zalagodavca, odnosno založnog dužnika. To pravo imatelj mjenice može na osnovi mjenice ostvariti na način da zahtijeva od suda javnu prodaju založene stvari bez saslušanja založnog dužnika. Imatelj mjenice može se naplatiti od postignutog iznosa nakon prodaje založene stvari i namiriti se do visine svog potraživanja. Stjecanjem prava na tužbu ili na regres imatelj mjenice ima i pravo pridržaja na dužnikovim novcem, pokretninama i vrijednosnim papirima koji su zakonitim putem došli u njegove ruke ili kojima može raspolagati (pravo pridržaja).

O korištenju prava pridržaja imatelj mjenice mora bez odlaganja obavijestiti dužnika o vršenju tog prava. Institut prava zaloga i pridržaja uveden je u mjenično pravo radi osiguranja isplate mjenice u roku dospelosti.

f) Amortizacija mjenice

Prava imatelja mjenice su inkorporirana u mjenicu kao papir u skladu s načelom inkorporacije mjeničnih prava. Prema spomenutom načelu mjenični vjerovnik ostvaraje svoja prava samo ako posjeduje mjenicu zbog sigurnosti mjeničnog prometa. Od ovog načela odstupa se samo u slučaju amortizacije mjenice. To je poseban sudski postupak u kojem sud utvrđuje da je imatelj mjenice imao mjenicu određenog sadržaja i da mu je nestala. Imatelj nestale mjenice mora predložiti sudu da nestalu mjenicu amortizira, odnosno da je oglasi poništenom. Imatelj mjenice mora u prijedlogu iznijeti glavni sadržaj nestale mjenice i učiniti vjerojatnim da je predlagatelj tu mjenicu imao ili da mu

na temelju nje pripada neko pravo. Sud će izdati oglas u kojem će izložiti sadržaj nestale mjenice s pozivom da je onaj kod kojega se nalazi pokaže sudu u roku 60 dana, a u suprotnom će je sud po proteku tog roka oglasiti poništenom. Oglas se objavljuje u Narodnim novinama. Ako je dan plaćanja već dospio, rok za pokazivanje teče od dana oglasa, a ako dan plaćanja dolazi tek kasnije, onda od proteka ovog roka. Predlagatelj amortizacije mora, da bi zadržao regres protiv trasanta neakceptirane mjenice, kao i protiv trasanta koji je zabranio podnošenje mjenice na akceptiranje tijekom roka određenog za podizanje protesta zbog neakceptiranja ili isplate ili neisplate, podići protest. Protest zamjenjuje podnošenje mjenice na akceptiranje ili na isplatu.

Ako se u roku od 60 dana sudu ne podnese originalna mjenica, sud oglašava nestalu mjenicu amortiziranom i o tome obavještava akceptanta, odnosno trasanta te ostale osobe koje su navedene u mjenici. Na temelju amortizirane mjenice ne mogu se ostvarivati nikakva mjenična prava. Imatelj nestale mjenice ostvaruje svoja prava na osnovu sudske odluke o poništenju mjenice.

Vlastita mjenica

Vlastita mjenica je posebna vrsta mjenice kojom se dužnik neposredno obvezuje da će platiti vjerovniku određeni novčani iznos u skladu s propisima mjeničnog prava. Njegova obveza je jednaka obvezi akceptanta kod trasirane mjenice. Za vlastitu mjenicu se mogu upotrebljavati obrasci koji se primjenjuju za trasiranu mjenicu, s time da umjesto naloga „platite za ovu“ treba napisati „plaćam za ovu“ odnosno „plaćamo za ovu“. Za vlastitu mjenicu se primjenjuju odredbe članka 109. do 112. ZM s time da se kod vlastite mjenice i odredbe o pojedinim mjeničnim institutima primjenjuju na jednaki način kao kod trasirane mjenice. Kod vlastite mjenice ne nastupa trasant već izdavatelj. Vlastita mjenica nema trasata, s obzirom na to da se izdavatelj obvezuje da će sam platiti mjenični iznos remitentu. Kao svaka mjenica i vlastita mjenica mora sadržavati oznaku da je mjenica. Riječ mjenica mora biti unesena u sam sadržaj isprave na jeziku na kojem je ona sastavljena. Mjenica mora sadržavati i bezuvjetno obećanje da će se određena svota novca platiti, odnosno da će je platiti izdavatelj mjenice. Jednako kao kod trasirane mjenice, vlastita mjenica sadrži i oznaku o dospelosti i mjestu gdje se plaćanje treba obaviti (domicilirana mjenica). Ime remitenta odnosno vjerovnika kojem se ili po čiji se naredbi mora platiti, vlastita mjenica također mora sadržavati. Oznaka dana i mjesta gdje je vlastita mjenica izdana bitni je uvjet za valjanost vlastite mjenice. Vlastitu mjenicu potpisuje izdavatelj na jednak način kao što trasant potpisuje trasiranu mjenicu. Vlastita mjenica ne vrijedi ako nema kojeg od navedenih sastojaka. Iznimka može biti isto kao i kod trasirane mjenice, odnosno da se vlastita mjenica u kojoj nije označena dospelost smatra kao mjenica po viđenju. Mjestom plaćanja, ako nije određeno, smatra se mjesto izdavateljevog prebivališta odnosno mjesto koje je označeno kao mjesto izdavanja mjenice.

Odredbe o trasiranoj mjenici koje se odnose na indosiranje, dospelost, plaćanje, regres zbog neisplate, intervenciju, prijepisima i preinačavanju mjenice te o protestu, zastari, o neopravdanom obogaćenju, pravu zaloge i pridržaja kao i o amortizaciji mjenice, primjenjuju se i kod vlastite mjenice. Zakon upućuje na primjenu odredaba Zakona o mjenici koje se odnose na trasiranu mjenicu i kada se radi o avaliranju mjenice, o razlikama u oznakama svote koja se ima platiti, o pravovaljanosti potpisa osobe koja radi bez ovlaštenja ili koja prekorači svoja ovlaštenja i drugo.

Vlastita mjenica se podnosi na naplatu izdavatelju mjenice u jednakim rokovima kao što to vrijedi za trasiranu mjenicu.

Aktualna pitanja poslovanja sa mjenicom u praksi

a) Potpis mjenice

Zakon o mjenici posebno ne uređuje način i postupak potpisivanja mjenice. Zakon određuje da mjenicu moraju potpisati trasant i trasat, avalist te indosant. Budući da nema detaljnijih propisa o načinu potpisivanja mjenice, u praksi najčešće dolazi do sporova u vezi sa potpisivanjem mjenice.

Postupci potpisivanja mjenice su različiti, s obzirom na to potpisuje li mjenicu fizička osoba ili zastupnik odnosno punomoćnik pravne osobe. Potpis je pravovaljan bez obzira o kakvom se potpisu radi. Međutim, za pravovaljanost potpisa ne vrijedi parafiranje, to jest davanje pismenog znaka koji nema značaj potpisa. Često puta je teško razlikovati potpis od parafiranja te se s toga u poslovnoj praksi za potpisivanje mjenice preporučuje slijedeće:

- kada se potpisuje fizička osoba potrebno je da vlastoručno čitljivo napiše ime i prezime te mjesto prebivališta i uz tako napisano ime i prezime stavi svoj potpis. Ovakav način potpisivanja fizičke osobe je uobičajen u poslovnoj praksi bez obzira u kojoj se ulozi ta osoba potpisuje jer se time sprječava mogućnost krivotvorenja potpisa i istovremeno olakšava utvrđivanje istinitosti potpisa pojedine osobe na osnovu analize potpisa i zapisa imena i prezimena te mjesta stanovanja.
- kada se potpisuje pravna osoba potrebno je da za nju potpisuje samo zakoniti zastupnik ili prokurist te punomoćnik koji ima za to posebno ovlaštenje. Kod potpisivanja pravne osobe treba na mjenici napisati ime pravne osobe, odnosno tvrtku na način i po obliku koji je identičan s upisom pravne osobe u sudskom registru. To može biti i pečat, a ako pravna osoba ne upotrebljava pečat može se tvrtka upisati rukom ili drugim sredstvima. Zakoniti zastupnik pravne osobe je direktor, član uprave, poslovođa ili slično. Njegovo ime i prezime može, ali ne mora biti napisano čitljivo uz napisano ime pravne osobe odnosno uz pečat. Ipak se u poslovnoj praksi preporučuje da se upisuje njegovo ime i prezime iako to nije nužno s obzirom na to da je njegovo ime i prezime upisano u sudskom registru. Zakoniti zastupnik se mora potpisati u ime pravne osobe na jednaki način kao što je njegov potpis deponiran kod sudskog registra. Bitno je da uz njegovo ime bude označena njegova funkcija, odnosno njegovo zakonsko zastupstvo pravne osobe. To je moguće označiti sa zapisom: zakoniti zastupnik, odnosno zastupnik ili direktor. Jednako tako, trgovačko društvo može potpisati prokurist s time da mora uz svoje ime dodati oznaku da je prokurist bilo u kratici ili ispisanom oznakom kao prokurist (pp).

Potpisivanje pravne osobe preko punomoćnika je mnogo kompliciranije i zato se u pravilu ne preporučuje da pravnu osobu potpisuju punomoćnici, odnosno osobe koje nemaju zakonsko pravo zastupanja pravne osobe već to pravo imaju na osnovi ovlaštenja direktora. Punomoćnik je svaka osoba koja potpisuje pravnu osobu na osnovi ovlaštenja direktora bez obzira je li upisana u sudski registar ili nije. Kod potpisa punomoćnika vrijedi isto što i kod potpisa direktora, s time da punomoćnik ne smije napisati svoju funkciju (na primjer, komercijalni direktor) već mora uz svoj potpis izričito staviti oznaku da se radi o punomoćniku („po ovlaštenju“, „kao punomoćnik“ i slično). Direktor može navesti svoju funkciju s obzirom na to da je uz funkciju vezano i zakonsko zastupstvo dok zakon ne poznaje mogućnost zastupanja na osnovi samog zakona, a koja bi bila vezana na bilo koju funkciju, odnosno radno mjesto kod pravne osobe. Stoga je potrebno da punomoćnik na mjenici uz potpis stavi na znanje svim imateljima mjenice kako potpisuje mjenicu kao punomoćnik za pravnu osobu.

Ako kod potpisa fizičke osobe nije moguće utvrditi neposredno iz samog potpisa odnosno primjedbe uz potpis da se radi o punomoćniku, vrijedi to kao vlastiti potpis osobe za obveze iz mjenice. Punomoć se u takvom slučaju ne može dokazivati posebnim listinama odnosno dokazima, s obzirom na to da je mjenica isprava na koju moraju biti zapisane sve činjenice i ne može kao dokaz uz mjenicu biti mjerodavna bilo koja druga isprava. Punomoćnik mora na mjenici obavijestiti svakog budućeg imatelja mjenice da nastupa kao punomoćnik. Pitanje postoji li ili ne punomoć za potpisivanje mjenice nije pitanje od važnosti u odnosu prema imatelju mjenice, već u odnosu prema pravnoj osobi koju je punomoćnik potpisao. Imatelj mjenice ima pravo potraživati od pravne osobe naplatu mjenice ako je uz napisanu tvrtku potpisan punomoćnik. Ako punomoćnik nije imao punomoć za potpisivanje mjenice, on osobno odgovara za obveze iz mjenice.

b) Poslovanje sa bjanko mjenicama

Osnovni problem, koji se pojavljuje kod bjanko mjenice jest način i pravilni postupak ispunjenja bjanko mjenice sa podacima koji su bili dogovoreni između imatelja mjenice i trasanta. Trasant odnosno izdavalatelj mjenice ima uvijek pravo prigovora da mjenica nije pravilno ispunjena, odnosno da je ispunjena protivno postojećem sporazumu o izdavanju mjenice i takav prigovor će sud uvažiti ako se podnese neposredno protiv imatelja mjenice koji je istovremeno i vjerovnik iz osnovnog posla. Međutim, ako je imatelj mjenice indosirao mjenicu na novog indosanta i naknadno ispunio mjenicu protivno postojećem sporazumu, povreda ovog sporazuma ne može se prigovoriti imatelju mjenice, osim ako je stekao zlonamjerno ili ako je pri stjecanju mjenice postupio velikom nepažnjom. To znači, da kod bjanko mjenice u poslovnoj praksi treba spriječiti prijenos mjenice na treću osobu. To se postiže sa zabranom prijenosa, upisivanjem klauzule „ne po naredbi“, čime mjenice postaje rekta mjenica. Zbog toga se preporučuje u praksi da se bjanko mjenica izdaje samo pod uvjetom klauzule „ne po naredbi“ iz razloga što se time štiti izdavalatelj odnosno trasant mjenice koji može uz tu klauzulu podnijeti prigovor ispunjenja mjenice protivno ovlaštenju za ispunjenje mjenice. Ako je imatelj mjenice, koju je bilo moguće prenijeti, prenio kao bjanko mjenicu ili nepravilno ispunjenu mjenicu, onda je mjenični dužnik dužan isplatiti iznos koji je upisan u samoj mjenici trećoj osobi, a protiv prvog imatelja mjenice podnijeti tužbu zbog povrede sporazuma o ispunjenju mjenice.

Ovaj prigovor je moguće podnijeti i protiv treće osobe koja je primila mjenicu od prvotnog imatelja mjenice samo ako je on znao ili je mogao znati da se radi o nepravilno ispunjenoj mjenici ili ako je imatelj prenio mjenicu na treću osobu zlonamjerno ili zbog sprječavanja pravovaljanosti podnošenja prigovora od strane trasanta, odnosno izdavalatelja vlastite mjenice.

Zadužnica v/s mjenica

Ovršnopравни sustav je uveden u hrvatsko pravo 1996. godine Ovršnim zakonom¹⁶ u namjeri da se razviju efikasni instrumenti dobrovoljnog sudskog i izvansudskoga osiguranja tražbina, ali i mehanizmi njihova izvansudskog ostvarivanja. Između ostalog, uveden je i novi instrument zadužnice koja omogućuje institut zapljene računa po pristanku dužnika. U skladu sa zahtjevima prakse uz običnu uvedena je i tzv. bjanko zadužnica. Obje vrste zadužnice su pravozaštitni instrumenti koji su (relativno) apstraktne osnove za utemeljenje tražbine koja se može izvansudski ili sudski neposredno prisilno ostvariti. Detaljno je poslovanje sa zadužnicom uređeno u Pravilniku o obliku i sadržaju bjanko zadužnice i Pravilniku o registru zadužnica i bjanko zadužnica.¹⁷

Zadužnicom je moguća ZAPLJENA RAČUNA, ako je, **na temelju odredbe čl. 214. st. 1. Ovršnog zakona (Narodne novine br. 112/12., 25/13. i 93/14.) zadužnica biti solemnizirana, odnosno javnobilježnički potvrđena (ovjera potpisa dužnika na zadužnici više nije dovoljna), a sama naplata zadužnice se stupanjem na snagu Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima (Narodne novine br. 91/10. i 112/12.) provodi na svim računima dužnika kod banaka i to preko Financijske agencije.** Zaduznica ima učinak pravomoćnog rješenja o ovrsi kojim se kod banke koja vodi račune dužnika traži zapljena sredstava na svim računima dužnika i njezin prijenos na račun vjerovnika (ovrhovoditelja). (183./1. OZ 05), odnosno opće ovršne isprave kad se na temelju nje traži ovrha na drugim dijelovima imovine. Bitno je kod zadužnice kao apstraktnog vrijednosnog papira da dužnik preuzima obvezu ispunjenja novčane obveze tj. tražbine vjerovnika koja se može u zadužnici utvrditi kao visina novčanog duga (glavnica sa ili bez kamata), pravni posao te vrijeme dospijeća.

¹⁶ Narodne novine, br. 57/96., 29/99., 42/00., 173/03., 194/03., 151/04., 88/05., 121/05. i 67/08,139/10., 150/11., 154/11., 12/12., 70/12. i 80/12. Sada važeći Ovršni zakon od 15.listopada 2012. godine je donesen i objavljen u Narodnim novinama, br. 12/12., 25/13. i 93/14.

¹⁷ Oba pravilnika su objavljena u Narodnim novinama br. 115/12.

Predmet zapljene su računi dužnika koji mogu biti konkretno određeni (tzv. specifikacijska klauzula) ili svi računi koje ima kod određene banke (tzv. relativna generalna klauzula) ili svi računi koje ima kod svih banaka ili drugih pravnih osoba koje su za njega obavljale poslove platnoga prometa (tzv. apsolutna generalna klauzula).

Obvezu prema vjerovniku mogu preuzeti i druge osobe u svojstvu jamaca plataca davanjem izjave koja mora biti **javnobilježnički** ovjerena, a koja je „sadržajno ista s izjavom dužnika“ (solidarno jamstvo).

Dužnik zadužnicu dostavlja vjerovniku na jednak način kao što se vrši dostava pravomoćnoga sudskoga rješenja o ovrsi.

Vjerovnik je ovlašten svoja prava iz zadužnice prenositi ispravom na kojoj je **javnobilježnički** ovjeren njegov potpis na druge osobe koje bi u tom slučaju stjecale prava koja po toj ispravi ima vjerovnik. Prijenos prava iz zadužnice se vrši po postupku cesije, a ne indosiranjem kao što je to kod mjenice.

To je značajna i efikasna uloga zadužnice kao instrumenta za osiguranje i ostvarenje tražbina i može služiti kao platežno sredstvo. Uputno je u ispravi o cediranju potraživanja iz zadužnice ugovoriti za što je prenositelj odgovoran; samo za postojanje tražbine (86. ZOO) ili i za njezinu naplativost (87. ZOO).

Vjerovnik može po svom izboru dostaviti zadužnicu Financijskoj agenciji radi naplate svoje tražbine ili i od dužnika i jamaca plataca. Vjerovnik se naplaćuje ako na dužnikovim računima ima novčanih sredstava, odnosno na računima jamaca plataca ili se odmah obavještava o nemogućnosti isplate. Ako u vrijeme unovčenja zadužnice nema sredstava na dužnikov račun, odnosno račun jamca platca, ona je dužna zadužnicu držati u očevidniku kao i druga rješenja o ovrsi i po njoj obaviti prijenos kad sredstva pristignu na račun (izvan sudska ovrha na novčanim sredstvima dužnika).

Ako dužnik ne raspolaže novčanim sredstvima na svojim računima vjerovnik može zadužnicu upotrijebiti kao ovršnu ispravu na temelju koje može tražiti ovrha protiv dužnika ili jamaca plataca na drugim predmetima ovrhe, a ne na tražbini po računima kod banke.

Ako zadužnica ne sadrži sve podatke koji su potrebni za ovršnu ispravu, vjerovnik će dodatne podatke uz zadužnicu unijeti u prijedlog za ovrhu (mogućnosti naknadnog određivanja opsega odnosno modaliteta ispunjenja obveze iz zadužnice). Ovo je vrlo efikasna prava zaštitna funkcija zadužnica koja je jednaka ulozi mjenice kao ovršno pravnog instrumenta.

Treba naglasiti da zadužnica nema svojstvo *rei iudicatae*, kao ni mjenica, što znači da je moguće putem tužbe tražiti utvrđenje da nije postajalo materijalno pravno utemeljenje određene tražbine na osnovu pravila o stjecanju bez osnove.

Mogući su i sporovi o neautentičnosti odnosno pravnoj nevaljanosti zadužnice i o naknadi štete.

Zaključak

Poslovanje sa bjanko mjenicom zahtijeva poznavanje mjeničnog prava jer u protivnom mjenica može štetiti i samom imatelju mjenice ako ne postupa u skladu sa zakonom. U poslovnoj praksi treba izbjegavati primjenu bjanko mjenice, a ako se kao takva izdaje onda je potrebno da trasant odnosno izdavatelj upiše klauzulu „ne po odredbi“ jer se time sprečava mogućnost njene zloupotrebe. Bitno je da se stranke jasno dogovore o sadržaju mjenice i da se kod ispunjenja mjenice u cijelosti primjenjuju ne samo odredbe zakona već i standardi poslovne mjenične prakse.

